

Ольга Харжевська,

кандидат психологічних наук,
Хмельницький національний університет

РОЗВИТОК НАВИЧОК ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу та дослідженню розвитку внутрішньої мотивації під час вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням. Дано характеристику існуючим видам мотивації, що забезпечують зацікавленість у навчанні. Наведено приклади умовно-комунікативних завдань для активізації комунікативної мотивації та пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей. Створення природного мовного середовища на заняттях сприяє організації дискусій, обговоренню проблем, пов'язаних із професійними інтересами студентів.

Ключові слова: внутрішня мотивація, особистісна орієнтація, професійне спілкування.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема мотивації в навчанні іноземної мови серед студентів інженерно-технічних спеціальностей виникає ще з першого курсу. Досвід показує, що відбувається її зниження вже під час навчання на старших курсах. До моменту вивчення іноземної мови і на самому початку у студентів, як правило, висока мотивація. Проте починається процес оволодіння іноземною мовою, і відношення тих, що навчаються, змінюється, багато хто розчаровується. Адже цей процес припускає період нагромадження «будівельного матеріалу», подолання різноманітних труднощів, що відсуває досягнення цілей, до яких прагнули. Недостатня кількість годин, відведених на опанування мовою, невдалий підбір навчально-методичного матеріалу у результаті зменшують мотивацію, пропадає активність, в цілому знижується успішність. А згодом, уже будучи спеціалістами, зайнятими пошуками працевлаштування, стикаючись з вимогами роботодавця щодо володіння певним рівнем іноземної мови, шкодують із приводу втраченого.

Виникає невдоволення не тільки собою, але, головним чином, процесом організації навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі (ВНЗ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. В психолого-педагогічній літературі прийняте загальне положення про те, що мотивація студентів є одним із основних факторів успішної діяльності при вивченні фахової іноземної мови. Проблемі дослідження мотивації вивчення іноземної мови присвятили свої праці зокрема, Верещагін Є. М., Григорян С. Т. [4], Зимня І. О. [2], Симонова Н. М., Гумбольт В., Стревенс П., Якобсон П. М. [3].

Метою статті є аналіз та дослідження внутрішньої мотивації студентів інженерно-технічних спеціальностей та психологічні труднощі в отриманні навичок професійного спілкування іноземною мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розцінюючи мотивацію як найважливішу пружину процесу оволодіння іноземною мовою, що забезпечує його результативність, потрібно мати на увазі наступне: мотивація – сторона суб'єктивного світу того, хто навчається, вона визначається його власними спонуканнями, уявленнями та власними потребами. Тому головне завдання викладача є – викликати мотивацію до вивчення мови. Викладач може лише опосередковано вплинути на неї, створюючи передумови і формуючи обставини, на базі яких в студентів виникає особиста зацікавленість у роботі.

Той, хто навчає, повинен уявляти собі весь арсенал мотиваційних засобів, усі типи і підтипи мотивації та їхні резерви. Тоді можна буде точно розподілити зміст навчального процесу на всю його тривалість із відповідними типами мотивації.

Мотив виступає у свідомості людини як об'єкт або ціль, на яку в результаті спрямована поведінка. Мотив завжди пов'язаний із процесами пізнання: сприйняттям, мисленням, пам'яттю, мовою [1].

Метою називають той безпосередній, обов'язково відчутний результат, на який у даний момент спрямована поведінка. І. О. Зимня називає мотивацію «механізмом запуску» будь-якої людської діяльності: праці, спілкування або

пізнання. Підтримує мотивацію відчутний, реальний, поетапний і кінцевий результат. Якщо немає успіху, то мотивація згасає, і це негативно позначається на виконанні діяльності. Окрім потреб, мотивів та цілей, як чинників людської поведінки, розглядають також інтереси, прагнення, бажання і наміри.

Охарактеризуємо існуючі види мотивації, що забезпечують зацікавленість у навчанні. Психологи, вивчаючи характер спонукальних сил і способи їхньої регуляції в навчанні, встановили різноманіття мотиваційної сфери людини.

По-перше, на неї можуть вплинути соціальні мотиви, зумовлені потребами суспільства; вони складають зовнішню мотивацію. Зовнішня мотивація існує в двох різновидах: широка соціальна мотивація й вузько особистісна [2].

Точну характеристику широкої соціальної мотивації дає П. М. Якобсон, де він стверджує, що мотивація процесу навчання пов'язана з досить гостро пережитим почуттям громадянського обов'язку перед країною, перед дорогими, близькими людьми, пов'язана з уявленням про навчання як способом досягнення великих цінностей культури, як засобом, що дозволяє зробити людям щось добре і корисне, із усвідомленням, що навчання веде до здійснення своїх намірів та реалізації мрій у житті. Тому для студентів технічних спеціальностей підставою для оволодіння іноземною мовою може стати перспектива участі в різних науково-технічних форумах та конкурсах молодих науковців, отриманні міжнародних сертифікатів із моделювання, грантів чи стипендії на навчання за кордоном.

Другий різновид зовнішньої мотивації – вузькоособистісна. Вона визначає ставлення до оволодіння іноземною мовою як способу самоствердження, а іноді є шляхом до особистого благополуччя. Тут можливий досить широкий діапазон морального плану: від соціальних мотивів до особистісних. Наприклад: «Хочу бути висококваліфікованим конструктором: це престижно» (але також «Це корисна діяльність, що сприяє налагодженню співпраці із зарубіжними партнерами»). «Хочу працювати в представництві

якої-небудь іноземної фірми: це добре оплачувана робота». Але може бути і негативна мотивація: «Мені не подобається іноземна мова, проте рідні вважають, що вона мені знадобиться; вони самі шкодують, що слабо її опанували, і не хотіли б, щоб я повторив їхні помилки».

Зовнішня мотивація, як правило, буває дистантною, або далекою, мотивацією, розрахованою на досягнення кінцевого результату навчання. Проте її стимулюючий вплив на процес навчання може бути досить сильним. Вона на самому початку, а, іноді, ще й до вивчення іноземної мови, націлює студентів на «надзадачу».

По-друге, на мотиваційно-спонукальну сферу людини може впливати і характер діяльності. Під цим ми розуміємо внутрішню мотивацію.

Часто її називають процесуальною мотивацією. Ця мотивація є близькою й актуальною [3]. Тому весь навчальний процес потрібно будувати так, щоб студенти відчували радість від досягнення певного рівня знань та позитивних результатів із предмета «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Ці потреби відповідають наступним різновидам внутрішньої мотивації, запропонованих психологом С. Т. Григоряном: комунікативної, лінгвопізнавальної та інструментальної.

Комунікативний різновид внутрішньої мотивації можна назвати основним, тому що комунікативність – це перша і природна потреба під час вивчення іноземної мови. Однак, незважаючи на яскраво виражене прагнення до спілкування з боку тих, що навчаються, саме цей тип мотивації найважче зберегти. Справа в тому, що під час оволодіння іноземною мовою в оточенні рідної мови іноземна з'являється як штучний засіб спілкування. «Природні ситуації», що використовуються при навчанні, носять штучний характер. Тобто комунікація іноземною мовою на заняттях носить в основному умовний характер, а це зближує її із сценічною комунікацією, тому важливо звертатися до уяви, до фантазії, до гри тих, що навчаються. Викладачеві варто постійно спонукати студентів до перевтілення [4].

Важливим моментом для виникнення мотивації є ознайомлення студентів із завданнями та цілями заняття. Саме формулювання завдань заняття повинно імпонувати їм щодо відкриття чіткої мовної перспективи. Формулювання задачі залежить від ступеня навчання, від психологічних особливостей. Наприклад, на другому курсі, коли студенти починають вивчати іноземну мову з використанням технічної термінології, для формулювання варто використовувати такі слова, як «design», «construct», «simulate», «make a draft», що припускають певні ігрові моменти націлені на відтворення професійних ситуацій за фахом.

Наведемо приклади завдань для активізації професійного спілкування:

Work together. Compare your materials. Discuss their suitability for 1) building aircraft, 2) building bridges [5].

Student A: You are a reporter. Ask Student B questions to find out about: risks of biodiesel, food shortages, non-food crops.

Student A: You are discussing the battery problem with another engineer. Talk to student B about: batteries you both inspected, cause of problem. Use the language such as:

So, what do you think the problem is?

Actually, I think...

Well, the batteries I've inspected didn't...

Зміст заняття, як і його задачі, теж повинні бути прийнятими студентами. Це може бути досягнуте шляхом посилення особистісної орієнтації із використанням актуальних подій, залучення пізнавального матеріалу [6].

Фактично, майже будь-яку тему можна зробити особистісно значущою. Однак, особистісна орієнтація стосується не лише безпосередньо самого того, хто навчається, і його «Я», але і ширшого середовища, причетність до якого він відчуває (моя майбутня робота, модель представлена на студентській міжнародній науково-технічній виставці, мій творчий проект, моя кар'єра інженера-конструктора).

У сфері особистісних інтересів цілком природно, що залучається і вторинне «Я», коли студент виконує будь-яку роль в уявній ситуації. Наприклад: «Розповісти історію про встановлення підйомного крану на будівельному об'єкті», «Уявіть, що ви гід, і проведіть екскурсію по цеху металорізальних верстатів», «Розповісти представникам фірми по виготовленню металоконструкцій про ефективність роботи 3D-принтера». Подібні завдання надають студентіві право вибору, що дуже важливо, тому що він може вибрати ту частину матеріалу, яку краще засвоїв, тим самим усуваються негативні емоції. Події актуальної дійсності також можуть збагатити зміст заняття, показавши студентам, що вони навчаються не для того, щоб отримувати лише високі бали, а також для життя, і це, безсумнівно, підтримує комунікативну мотивацію. Тому викладачеві варто використовувати інформацію, пов'язану із майбутньою спеціальністю студентів та поєднувати її з темою, що вивчається.

Пізнавальний характер навчально-методичного матеріалу заняття відіграє значну роль у комунікативній мотивації і підтримує баланс між новою та вже відомою інформацією. Цього можна досягнути шляхом повідомлення нового про відоме. Пізнавальний матеріал заняття пов'язаний із психолого-педагогічним поняттям «зони найближчого розвитку», яке ввів та пояснив Л. С. Виготський. Це поняття пов'язане з розвивальним навчанням і цим самим позначає різницю між тим, що студент може зробити самостійно і що за допомогою наставника. Віра в інтелектуальні можливості студентів посилює задоволення від навчання [7].

Важливим видом внутрішньої мотивації є також інструментальна мотивація, тобто така, що впливає з позитивного ставлення студентів до визначених видів роботи. Відомо, що педагогічний ефект в основному може бути досягнуто в результаті власної активності студентів, його не можна досягнути у формі нейтрально-пасивного сприйняття.

Лінгвопізнавальна мотивація є різновидом внутрішньої мотивації і полягає в позитивному ставленні до самої мовної матерії. Можливі два шляхи її

формування: опосередкований, тобто через комунікативну мотивацію, і безпосередній, шляхом стимулювання пошукової діяльності тих, що навчаються, у мовному матеріалі.

Студенти повинні відчувати потребу у мовному матеріалі для розширення і поглиблення своїх мовних можливостей. Тому доцільно час від часу вдаватися до прийому, що робить цей зв'язок наочним. Викладач говорить: «Сьогодні ми будемо говорити про...Які слова і вирази нам для цього найбільше підходять?» Таким чином, виникає потреба в нових словах. Студенти називають рідною мовою потрібні їм слова, викладач повідомляє їм переклад. Краще, якщо студенти, використовуючи словник, самі знайдуть значення цих слів, а викладач допоможе вибрати в кожному конкретному випадку відповідне слово з безлічі варіантів його значення. Таким чином мотивація зростає. Робота над будь-яким проектом є відмінним стимулом для розширення і поглиблення мовного матеріалу.

У навчальному процесі з вивчення іноземної мови важливо також стимулювати безпосередній інтерес до мови. Викладач повинен уміти втілювати багато загальноосвітніх можливостей іноземної мови, а це означає – сконцентрувати увагу студентів на самій мові, на їх здатності давати імена речам, процесам, на ідеоматиці, на лінгвокраїнознавчому аспекті мови, на етимології. Зрозуміло, що ці явища можуть бути пояснені на матеріалі лексичного мінімуму, що вивчається, на певному курсі. Для цього варто додавати роботі над мовою характер пошукової, дослідницької діяльності.

Наступним важливим моментом, що сприяє збереженню комунікативної мотивації, є організація самого заняття.

Хотілося б зупинитися на деяких цікавих моментах організації процесу навчання, що сприяють розвитку комунікативної активності. Ділові ігри дозволяють організувати цілеспрямовану мовну практику на заняттях з іноземної мови, тренування й активізацію навичок і умінь монологічного та діалогічного мовлення, різних типів взаємодії партнерів із спілкування,

формування і формулювання різноманітних типів висловлень (опису, повідомлення, інформації, доказу, вираження думки, згоди тощо).

Ігрові вправи вже на самому початку заняття налаштовують студентів на подальшу активну мовну діяльність. Але, щоб цей інтерес не згас, варто додавати ігровий характер більшості вправ, особливо, якщо вони пов'язані з запам'ятовуванням і тренуванням мовних зразків за визначеною тематикою, що є досить нудним заняттям. Цікаві в цьому плані психотехнічні ігри. Основними їх функціями в навчанні іноземної мови є створення в тих, кого навчають, внутрішньої наочності, необхідної для уявлення на навчальному занятті визначеної ситуації, інтенсивне тренування навчального лексичного і граматичного матеріалу

Ще один момент організації уроку, що сприяє збереженню комунікативної мотивації, – це раціональне сполучення різних форм роботи.

У практиці навчального процесу іноземної мови, особливо на немовних спеціальностях, найбільш широкого поширення одержали фронтальні форми роботи, що дозволяють викладачеві навчати всю аудиторію одночасно. Процес фронтальної роботи передбачає, що кожен студент навчається одночасно з іншими.

Однак буває, що єдиний «фронт роботи» створити не вдається: деякі студенти випереджають товаришів, інші відстають або в'яло працюють. Тому і при фронтальній роботі важлива чітка організація діяльності всіх і кожного зокрема. Для цього доцільно при виконанні однотипних вправ застосовувати форму гри «по ланцюжку». Удосконалювати фронтальну роботу можна, якщо використовувати ігрові форми діяльності, ставити проблемні питання, що вимагають використання елементів творчості, а також поєднувати фронтальні та групові форми роботи.

Індивідуальна робота найчастіше протікає на занятті в руслі фронтальної. При формуванні умінь у діалогічному мовленні, при формуванні лексичних і граматичних навичок, за допомогою роздаткового матеріалу, з метою організації взаємоконтролю використовується парна робота.

Аудіювання, як правило, відбувається як фронтальний вид роботи, хоча комунікативні задачі щодо прослуханого матеріалу можуть розподілятися диференційовано у вигляді індивідуальних або групових завдань [8].

Групові форми спільної діяльності мають неоціненне значення для розвитку умінь переробляти інформацію, навичок вести діалоги, а також бесіди-полілоги. Важливо об'єднати дії студентів спільною метою діяльності, цікавої для них за своїм змістом. Групові форми роботи потрібно використовувати в організації колективної роботи з іноземної мови, таким чином, створюючи позитивну мотивацію навчання. Групові форми роботи активізують увагу, пам'ять і волю навіть у студентів з невисоким рівнем володіння мовою. Справа в тому, що, працюючи в мікроколективі, кожен учасник групи не може відмовитися виконувати свою частину роботи, цінуючи думку і ставлення товаришів до себе. Відчуваючи труднощі, він може розраховувати на допомогу «сильнішого» учня. Таким чином, кожен член групи намагається бути не гіршим за інших і, почувавши «плече товариша», скоріше залучається до активної діяльності. Тому групова робота сприяє підвищенню мотивації до вивчення іноземної мови.

Тому, передумови для виникнення комунікативної мотивації можуть бути створені при постановці задач заняття, а це відповідає змісту та відповідним організаційним формам заняття. Усе це опосередковується викладачем і цілком залежить від його стилю роботи. Поведінку викладача можна розглядати в двох планах: власне мовному і немовному.

Його мова повинна бути: автентичною, тобто, саме так у даній ситуації сказав би носій мови; нормативною; виразною, з акцентуванням інтонаційних засобів, що роблять мову того, хто говорить, більш зрозумілою; адаптованою, і саме відповідає можливостям розуміння тих, що навчаються, із планомірним розширенням цих можливостей. Це стосується не тільки мовних засобів, що визначають мову викладача, але і темпу мовлення, чіткого та лаконічного.

Мовна поведінка вчителя найтісніше зв'язана з немовною, оскільки не тільки мова вчителя, але і вся його особистість в цілому реалізується через

мову. Е. І. Пассов особливо виділяє вчителя, говорячи про його майстерність, роль «сценариста», «режисера», і навіть «актора». Роль учителя-«сценариста» пов'язана з підготовкою до уроку, з розробкою ним «сценарію» уроку для своєї групи. Створюючи «сценарій» уроку, учитель заздалегідь його «переживає» [9].

Отже, створенню природного мовного середовища на заняттях може сприяти й організація дискусій, обговорення тих чи інших проблем, пов'язаних із професійними інтересами студентів. Це відкриває широкі можливості для спілкування, обміну думками, інтересами, досвідом у тій чи іншій сфері знань, пов'язаних зі спеціальністю. Викладач у цих умовах природно повинний бути співкомунікантом, одним із групи. Він може направляти і стимулювати, але не перехоплювати їхню ініціативу і відповідальність як рівноправних партнерів у спілкуванні.

Основою для формування внутрішньої мотивації і переходу зовнішньої мотивації у внутрішню є створення під час занять умов спілкування, близьких до природного спілкування в мовному середовищі. Це спілкування повинно відповідати професійним інтересам студентів.

Шляхи організації навчального процесу, враховуючи високий психофізіологічний рівень подолання труднощів при оволодінні іноземним комунікативним мовленням та спрямованість особистості на самоактуалізацію, що є найвищим проявом мотивації, буде предметом подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Занюк, С. С. Психологія мотивації / Занюк С. С. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
2. Зимняя, И. А. Психология оптимизации обучения иностранному языку в школе / Зимняя И. А. // Иностранные языки в школе. – 1986. – № 4. – С. 3–7.
3. Якобсон, П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / Якобсон П. М. – М. : Просвещение. 1989 – 267 с.
4. Григорян, С. Т. Проблема мотивации в психологии научения иностранному языку / Григорян С. Т. // В сб. : Проблема обучения иностранным языкам. Т. 5. Ч. 1,2. – Владимир, 1970. – С. 15–24.

5. Lloyd, Ch. Engineering / Charles Lloyd, James A. Frazier // Express Publishing, 2011. – 34 p.
6. Astley, P. Engineering 1. Oxford English for Careers. Student's book /Peter Astley, Lewis Lansford//Oxford University Press, 2013. – 213.
7. Выготский, Л. С. Педагогическая психология / Выготский Л. С. –М. : Педагогика, 1991.
8. Засекіна, Л. В. Особливості формування професійно-творчого мислення майбутнього фахівця іноземної мови: Дис...канд. психол. наук: 19.00.07 / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2000. – 206 с.
9. Пассов, Е. И., Кузовлев В.П., Коростелев В.С. Цель обучения иностранному языку на современном этапе развития общества // Иностранные языки в школе / Пассов Е. И., Кузовлев В. П., Коростелев В. С. – 1987. – № 6. – С. 29 –33.

Рецензент – кандидат психологічних наук, доцент Пілішек С. О.

Стаття надійшла до редакції 9.09.2016

Харжевская О. М. Развитие навыков общения на иностранном языке у студентов инженерно-технических специальностей с помощью внутренней мотивации.

Статья посвящена анализу и исследованию развития внутренней мотивации при изучении иностранного языка по профессиональному направлению. Дана характеристика существующим видам мотивации, которые вызывают интерес к обучению. Приведены примеры условно-коммуникативных заданий для активизации коммуникативной мотивации и познавательной деятельности студентов технических специальностей. Создание естественных условий во время занятий способствует организации дискуссий, обсуждению проблем связанных с профессиональными интересами студентов.

Ключевые слова: внутренняя мотивация, личная ориентация, профессиональное общение.

Kharzhevskaya O. M. The development of professional foreign communication skills among the students of mechanical engineering specialties by means of inner motivation

The article deals with the analysis and research of the development of inner motivation in the process of English for Specific Purposes learning. The description of actual kinds of motivation that provide the interest in language learning is given. The examples of conditionally-communicative tasks to activate mechanical engineering students' inner motivation and cognitive activity are presented. The creation of natural language circumstances during the lessons brings to discussions, problem-solving tasks, connected with professional interests of students.

The English language programme for students of Engineering Department will motivate them only when they see the direct benefits it brings to them. So to say, they are mostly focused on pragmatic objectives and this does not contribute to their hardworking training and proficient level of foreign communication. A course in English for Specific Purposes (ESP) will enhance English language training and engineering students' communication skills. That is, the aim in such an interdisciplinary course is to develop and master relevant communication and professional skills, using English as a means and a kind of mediator in shaping future engineers. To achieve this goal, ESP teachers have to plan the course they teach and provide the materials for it. English for specific purposes focuses the learner's attention on the particular terminology and communication skills that are required in the international professional field. Communication skills development is discussed in the article, with given examples of different ways of motivation of language learning and assessment.

Group projects and presentations, role-plays connected with their future profession encourage and enhance the interpersonal skills of the student. This should be considered in particular as teamwork is recognized as a core skill in industry, and communication with team members needs to be effective. Advantages include getting students to think about the exercise more deeply, recognize others' viewpoints and how to give constructive criticism to peers. Disadvantages include potential bias, reluctance to give low marks for poor work from their peers and the need for clearer guidelines.

Synergy from team-learning can significantly improve the written and communication skills of most students, particularly oral presentations and report writing, and it generated a positive experience for both teacher and needs and interests of the learners. The higher standards of the educational and professionally-oriented materials will be suggested the higher will be the students' motivation to the language learning.

Keywords: *inner motivation, personal orientation, professional communication.*